

JANEZ OREŠNIK

MOJ STIK Z JEZIKI IN Z JEZIKOSLOVJEM V OBDOBJU PO LETU 1975

COBISS: 1.04

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.V25I1.7576](https://doi.org/10.3986/jz.v25i1.7576)

Takoj po psihiatričnem zdravljenju in po potovanju v Ameriko (oboje leta 1975) sem nadaljeval znanstveno delo in v Skandinaviji še naprej objavljajal o islandščini. Hkrati se mi je dogajalo nekaj hudo spornega, kar se da – upam in verjamem – vsaj delno pripisati mojim takratnim zdravilom. Na begu pred abstraktnimi rešitvami tvorbene slovnice sem, na srečo samo za kratek čas, zašel na stranpot, ki se mi je pozneje zdela nepredstavljiva. Moja zaletavščina se da najbolj preprosto ponazoriti z angleškimi samostalniki. Vzemimo *cat* ‘mačka’; množina se kot znano glasi *cats*. Vbil sem si v glavo, da izgovor množinske oblike ni [kæts], torej s končnim sklopom [ts], temveč [kæc], z zlitnikom [c]. Pod to predpostavko je bila množinska oblika nepravilna glede na ednino [kæt], tako da se mi je odprlo laži vprašanje, kako to nepravilnost opisati. Ponujala se je rešitev z globinskim sklopom /ts/, ki bi prehajal v površinski zlitnik [c], a ta rešitev mi ni bila sprejemljiva, ker ravno obstoja globinskih oblik nisem priznaval. Tako me je zapeljalo v čudaštvo, da se končni [t] edninske oblike v množini nadomesti z zlitnikom [c]. V tem duhu sem priobčil dva članka (Orešnik 1976; 1978). Kdo ve, v kaj bi se ta prismuknjenost izšla, ko se ne bi ob obeh člankih prižgala rdeča luč indoevropistu in keltoslovcu iz Čikaga prof. Ericu Hampu, v tistih časih pogostemu gostu na Filozofski fakulteti; iskal je namreč keltske prežitke v Sloveniji. Povabil me je na kosilo v restavracijo Slon (najbrž zato, da mu ne bi mogel uiti že pred koncem pogovora) in mi natanko, predvsem pa potrpežljivo razložil, zakaj na koncu množinske oblike *cats* ni površinskega zlitnika [c], temveč površinski soglasniški sklop [ts]. Res mi je žal, da se njegovega utemeljevanja več ne spomnim. Vsekakor me je prepričal, da sem na krivi poti, in sem sporni pristop hvalabogu opustil, a še vedno me je sram, da sem takrat mogel biti tako nekritičen. Tak moj odnos je bil – gledano iz sedanjosti – celo nenavaden, saj sem prav v tistem času objavil več člankov, katerih kakovost je bila na običajni ravni.

Dne 19. decembra 2016 sem imel v Lingvističnem krožku Filozofske fakultete v Ljubljani prvo predavanje o svojem stiku z jeziki in z jezikoslovjem (objava: Orešnik 2017). Drugo predavanje sem podal dne 8. maja 2017 (objava: Orešnik 2018a). Tretje predavanje je bilo 18. decembra 2017 (objava: Orešnik 2018b). Četrto (zadnje) predavanje je bilo 19. novembra 2018 (tukajšnja objava). V vseh predavanjih se obravnavajo časovno manj ali bolj oddaljeni dogodki, zato je prav mogoče, da to ali ono ni popolnoma resnično. – Načrt, da bi v Stikih spregovoril tudi o poklicnih sopotnicah in sopotnikih mojih aktivnih let, se mi je izjalovil zaradi očesne bolezni.

Zdaj bi rad spregovoril o svoji ljubljeni naravni skladnji. Nastala je bila leta 1979 v Salzburgu, med poletno šolo Ameriškega jezikoslovnega združenja (LSA; ta poletna šola se sicer navadno prireja v Severni Ameriki). Šole v Salzburgu sem se udeležil in je dokaj vplivala na moje znanstveno delo. Med predavatelji so bili predstavniki naravnega jezikoslovja v Evropi. Sam sem v Salzburgu namenjal največ pozornosti Dresslerju in Mayerthalerju, ki sta bila dotlej že razvila naravno oblikoslovje v nekaj tehtnega.

Že med predavanji v Salzburgu sem se odločil, da se bom posvetil naravni skladnji, ki je tvorila v naravnem jezikoslovju občutno vrzel, in da bom dal prednost zgodovinskemu pristopu, saj sem bil tako usmerjen že od prej.

Na oddelku za germanske jezike Filozofske fakultete v Ljubljani so mi dodelili štiri magistrante (in izmed teh pozneje tri doktorande), ki so privolili v raziskovanje na področju naravne skladnje, in sicer vsi razen enega v diahroniji. To, prvo obdobje naravne skladnje sega do okoli 1997. Od takrat jo spremljajo objave, tako da mi skoraj ni treba zahajati v podrobnosti. Ko se je pozneje pokazalo, da moram teorijo izpopolniti, sem se odločil, da vsaj za nekaj časa diahrono naravno skladnjo nadomestim s sinhrono, po možnosti osnovano na gradivu že dobro preučenih jezikov. Tako je nastala sinhrona naravna skladnja. Veliko novega se je dogajalo, ko je pod mojim mentorstvom pripravljala doktorsko disertacijo o naravni skladnji kandidatka Helena Dobrovoljc (knjižna izdaja Dobrovoljc 2005). Užival sem v najinih enakopravnih dialogih. V meni so dozorevale nekatere spremembe teorije, ki v disertaciji še niso mogle biti uresničene (saj doktorski študij ne sme trajati v nedogled), a je prav ta disertacija zaslužna zanje. Poglavitna novost je bila skrčitev Mayerthalerjevih dvojnih lestvic v eno samo vrsto lestvic in posledično uvedba t. i. vzporednega in križnega povezovanja, s čimer sta se povečala preglednost t. i. izpeljav in hkratno obvladovanje večjih količin gradiva. V prenovljenem okviru sem z Varjo ali sam objavil vrsto člankov o raznih vidikih sinhrone skladnje.

Šele nato sem se vrnil k diahroni naravni skladnji. Pri vsaki diahroni spremembi ločim začetno in končno enoto spremembe; takim enotam pravim dvojnici, s čimer je nakazano, da je aparat diahrone naravne skladnje v bistvu enak aparatu sinhrone naravne skladnje. Začetna dvojnica je »staro«, končna dvojnica je »novo«. V vsakem paru dvojnic je naravna ena bolj, druga manj. V letu 2018 ostajam osredinjen na vprašanje, pod katerimi pogoji predstavlja v diahroni spremembi »novo« bolj naravna dvojnica in kdaj ima lastnost »novo« manj naravna dvojnica. (Preostala dvojnica je tedaj »staro«.) Pokazalo se je, da odloča okolje obeh dvojnic. Okolje je tisti najmanjši pokrov, pod katerega se ravno še da spraviti opazovano spremembo, vštveši obe dvojnici. Nato sledi: če je okolje naravno, pripiše lastnost »novo« bolj naravni dvojnici, če pa je okolje nenaravno, je lastnosti »novo« deležna manj naravna dvojnica. Ker se okolje – po moji sedANJI vednosti – ne da nadomestiti s čim, kar bi zajemalo začetek spremembe, a hkrati ne bi segalo do njenega konca, že iz te okoliščine sledi, da se diahrona naravna skladnja zmore

ukvarjati samo s tistimi diahronimi spremembami, katerih končnika sta vnaprej znana. – Pri določanju naravnosti se ne bi mudil, bilo bi prezajetno.

Oblikoskladenjski zgled iz zgodovine angleščine. Osebne oblike polnopomenskih glagolov so na neki stopnji razvile opisno obliko s pomožnikom *do* 'početi'. Npr. *I believe* 'verjamem' je postalo *I do believe*; *I believe not* 'ne verjamem' se nadaljuje kot *I do not believe* itd. (V vseh zgledih je pomožnik *do* nepoudarjen.) Vzemimo dvojnici *I believe not* in *I do not believe*. Iz njune zgradbe se vidi, da je *I believe not* naravna dvojnica, *I do not believe* pa soodnosna nenaravna. Načeloma more sprememba potekati od *I believe not* proti *I do not believe* – ali obratno. O tem odloča okolje spremembe. Tega razvoja ni bilo pri pomožnikih in naklonskih glagolih, temveč se je zgodil pri polnopomenskih glagolih, torej okolje te spremembe tvorijo »polnopomenski glagoli« (to okolje je v nasprotju z okoljem »pomožniki in naklonski glagoli« nenaravno). Zato diahrona naravna skladnja predvideva, da se bo tokrat kot »novo« uresničila nenaravna dvojnica. In res je bilo tako: *I believe not* > *I do not believe*. Toda v novi trdilni obliki (in samo v trdilni) vrste *I do believe* se je okoli 150 let pozneje dogodil dodatni razvoj, vendar ravno obraten od pravkar predstavljenega: pomožnik *do* so namreč opustili; trdilna oblika je znova *I believe*. Tokrat je torej zmagala naravna dvojnica, kar kaže, da je sprememba potekala v naravnem okolju. Okolje te, manjše spremembe je »trdilna oblika v povednem naklonu polnopomenskih glagolov«; trdilna oblika v povednem naklonu je najmanj nenaravna glagolska oblika polnopomenskih glagolov. Kadar katera koli najmanj nenaravna oblika deluje solistično, se samodejno šteje za naravno obliko, to okolje je torej naravno. Ker je okolje naravno, zmaga naravna dvojnica, in sicer *I believe*. – Tak pristop k usmerjenosti diahronih sprememb je že preizkušen na številnih zgledih iz različnih jezikov (Orešnik 2013).

Opombi k angleškemu zgledu. (a) Naj omenim majhno zadrego, ki jo bom obšel. Še bolj naraven kot trdilna oblika v povednem naklonu je v naravni skladnji trdilni velelnik, a izpričanih zgledov trdilnega velelnika s pomožnikom *do* je v raziskovanem obdobju manj kot 1 % (Ellegård 1953: 162), tako da se zaradi pichlosti zgledov ne da ločevati med poudarjenim *do* (s katerim se ne ukvarjamo) in nepoudarjenim. (b) V podrobnostih je opisov navedenih razvojev več (dejstva namreč še niso povsem dognana). Če se komu zdi zgornja različica preshematična, naj jo ima za narejeno ponazorilo tega, kako naravna skladnja obravnava resnične podobne razvoje.

Osupnil sem, ko sva z Varjo opazila (in objavila: Cvetko Orešnik – Orešnik 2016 in ista avtorja [oddano za objavo]), da naravna skladnja zmore napovedovati slogovne razločke med dvojnicama. Če je ena dvojnica bliže knjižnemu jeziku, druga bliže pogovornemu, se da napovedati, katera bo ene in katera druge vrste. (Seveda je treba v takih raziskavah preskočiti slogovne razločke, o katerih je znano, da so arbitrarni izdelki uglednih izobraževalnih ustanov ali uveljavljeni po nareku slovnicaarjev ipd.)

V zadnjih letih smo naravno skladnjo razširili še na naravno oblikoslovje (ne po Dresslerjevo, temveč po naše). Kandidatka Nika Siebenreich je pod mojim mentorstvom obdelala slovenski samostalnik, pri čemer je sistematično iskala dvojnice, katerih vednjeje bi se dalo napovedati v formalizmu naravne skladnje (Siebenreich 2016). V veliki meri so se napovedi potrdile, vendar je ostalo nekaj orehov; presenetljivo se je napovedovanju najbolj upiral srednji slovnični spol. V prid naravnemu oblikoslovju (in še bolj v prid doktorandki Niki Siebenreich) govori okoliščina, da je najnovejše jezikoslovje prepoznalo v srednjem spolu jezikov, kakor je slovenščina – v nasprotju s prejšnjimi mnenji – ne-spól, in tako se bo disertacija še pred natisom s primerno interpretacijo slovenskih razmer najbrž znebila zadreg, ki jih je bil povzročal srednji spol. Nujno bi bilo raziskovati oblikoslovje še naprej.

Vložek o ne-spólu (angl. *non-gender*). Ne-spól se trenutno raziskuje v mnogih jezikih. Primeren splošni uvod je Kramer 2015. O srbskem in hrvaškem ne-spólu Arsenijević (b. l.). Med drugim se o slovenskem ne-spólu razpravlja v Willer-Gold idr. 2016. O ne-spólu v slovenščini je še nekaj neznank. Bibliografske podatke, okrajšano navedene v tem vložku, je prispeval Franc Marušič. Konec vložka.

Prihodnost bo pokazala, ali se da naravna skladnja prenesti še na dodatna področja. Zlasti me mika semantika, doslej pri meni obravnavana obrobno.

O naravni skladnji predavam pogosto v Lingvističnem krožku. Naj dodam le, da je za neposvečene primeren kot uvod Orešnik 2015 in Cvetko Orešnik – Orešnik 2017. Posebej za germaniste so na voljo Orešnik 2011, Wolf 2011 in Wolf 2013.

V nasprotju z nekaterimi drugimi jezikoslovnimi teorijami skuša naravna skladnja dognati, v kolikšni meri se dajo jezikovne razmere (vsake posebej) napovedovati, ne da bi v ta namen segali po abstraktnih rešitvah, npr. po t. i. globinskih zgradbah.

Prehajam na drugačno snov. Pred leti mi je prof. Marina Zorman, moja kolegica na oddelku, predlagala, da bi zasnoval poletno šolo naravne skladnje. Misel me je pritegnila in sem šolo res razpisal na zaporedne avguste, najprej 2010 poskusno, nato za stalno. Po 14 dni so vsak dopoldan potekale štiri ure. Udeleževalo se jih je (zelo redno) okoli pet študentov (deloma vedno istih), predvsem takih, ki so bili že prej izpričali zanimanje za naravno skladnjo. Ure so bile živahne, kajti bilo je precej razprave. Prav užival sem. A med tretjo poletno šolo so mi že nagajale noge, tako da sem se s težavo kar naprej obračal od pogleda proti udeležencem do pogleda na tablo in obratno. Šolo sem opustil, moje ovirano gibanje pa je bilo kmalu prepoznano kot trajna motnja nevrološke narave.

Okoli 1985 sem zaradi študija obiskal univerzo v severnem norveškem mestu Trondheimu. Prav takrat se je na univerzi začela konferenca o prozodiji norveščine in švedščine. Udeleževali so se je Skandinavci, vsi strokovnjaki za norveške in švedske toneme. V zadnjem trenutku so pritegnili še mene, in sicer v želji, da se srečanje zaradi mojega stalnega bivališča zunaj severnih krajev ne bi štelo zgolj za skandinavsko, temveč za res mednarodno, in bi računovodska merila prirediteljem

dodelila nekaj več obratnih sredstev. Moje sodelovanje so poudarili tako, da so mi zaupali vodenje sekcije. V skandinavščini sem izkliceval imena nastopajočih in naslove njihovih referatov. Ker sem žalibog poznal tonematiko obeh jezikov samo teoretično in ker moj glasbeni posluš ni izurjen, tonemom v izgovarjavi nisem bil kos, in strokovnjaki so izbruhnili v nebrzdan krohot prvih nekajkrat, ko sem povzdignil glas. Četudi nisem zmozel drugega, sem torej konferenco vsaj razvedril.

Leta 1983 ali 1984 mi je islandski kolega predlagal, naj svoje dotedanje pripevke o islandskem jeziku zberem na enem mestu, ker da bi moja dela po tej poti postala znana širše. Kolega je bil Magnús Pétursson, profesor na hamburški univerzi. Njegova osnovna stroka je bila fonetika, zlasti zavzet je bil za glasoslovje moderne islandščine. Iz Hamburga je redno spremljal objave o islandskem jeziku, tako da je njegova pobuda imela težo, in sem jo počaščen sprejel. Pétursson je v Hamburgu našel primerno založbo; dogovoril se je, da bo knjigo uredil in ji napisal uvod. Knjiga (Orešnik 1985) je koristna, prvič zaradi natančnega stvarnega kazala in drugič, ker se marsikaj mojega res navaja po knjigi, ne po težje dostopnih natisih v časopisih in konferenčnih zbornikih.

Ko se je v letih 1986 in 1987 začel postopek za moj sprejem v SAZU, knjiga najbrž ni igrala posebne vloge. Pač pa je baje na mojo kandidaturo nekoliko vplival tedanji široko znani nesporazum med akademikom Bezlajem in prof. Toporiščem. Dodajam vložek o širšem pomenu njunih nesoglasij.

V prvi polovici 20. stoletja (nekako po izidu de Saussurjevih vplivnih postumno izdanih predavanj, de Saussure 1916) se je na Zahodu bolj kmalu, drugod morda malo pozneje zlagoma uveljavilo prepričanje, da znanstvenost ni konstitutivna lastnost samo zgodovinske veje jezikoslovja (kar je bil nazor 19. stoletja), temveč tudi opisne veje. Slednja je prinašala znanstveni opis jezika (namesto zgolj šolske slovnice), besedilne zvrsti s poudarkom na knjižnem jeziku itd. Že zaradi potreb izobraževanja in zaradi pomembnosti knjižnega jezika (ki je nepogrešljiv še posebej v vsej javni rabi) je opisno jezikoslovje v visokem šolstvu počasi izpodrivalo zgodovinski pristop. Po univerzah, na drugi za drugo, so se učne ure zgodovinskega jezikoslovja nadomeščale z urami opisnega. Na medosebni ravni takrat ni manjkalo nizkih udarcev. Roman Jakobson je Jerzyju Kuryłowiczu (poljskemu indoevropistu mednarodnega slovesa) prilepil vzdevek »malomeščanski jezikoslovec«, medtem ko je bil tudi Jakobson sam deležen posmeha vzvišenih deskriptivistov, ko je leta 1952 predložil (odtlej dokaj priznано) etimologijo o samostalniku *riba* (Jakobson 1952: 306 op.); *riba* se je nekriva znašla ob etimološko sorodni latinski besedi *ūrīna* 'seč', in Jakobsonu so se sladko smejali, češ *riba* in *urin* – ha ha. Konec vložka o sporu med profesorjema Bezlajem in Toporiščem.

V drugem razredu (tj. za filološke in literarne vede) SAZU se občasno slišijo ali slutijo pomisleki, katerih podlaga so najbrž razne notranje delitve. V zabavo, res zgolj v zabavo se bom pomudil pri nekakšnem nezaupanju med slavisti in

neslavisti. Med potrjevanjem zapisnika so nekateri opazili izraz *pogledni kot* s pomenom 'zorni kot'. Zapisnikarja neslavista so vprašali, od kod mu to. Pojasnil je, da iz besedil Franca Zadravca (ki ga na seji ni bilo). Zato je slavist še tisti dan poklical akademika Zadravca in pri njem poizvedel, ali res uporablja *pogledni kot*. Šele po pritrditvi gospoda akademika je stvar zamrla.

Pri nas so v petdesetih letih prejšnjega stoletja ustanovili lektorat (!) knjižnega jezika; prvi lektor je postal Anton Bajec, pozneje docent in izredni profesor. Sledila je uvedba dodatnih učiteljskih mest za pouk nezgodovinskih predmetov. Mladi Toporišič je z Bredo Pogorelec prekrojil ure v učnem načrtu. Prof. Bezljaj je novosti odklanjal, četudi so bile kljub neprijetnostim v domačem okolju pretežno objektivne narave. Vztrajal je na okopih starega. Njegova čustvena prizadetost je vzklopela v odpor do ključnega nasprotnika. Toporišič je postal član SAZU šele po smrti akademika Bezlaja, torej prepozno.

Konec osemdesetih let je vzniknila misel, da bi na Oddelek za primerjalno jezikoslovje Filozofske fakultete umestili še študijsko področje splošno jezikoslovje z dodanim uporabnim jezikoslovjem. Nova smer naj bi prevzela mesto stare orientalistike, zamrle že pred 1975 zaradi trajne preselitve predvidenega nosilca na tuje. Za splošno jezikoslovje se je zavzel dekan Filozofske fakultete prof. Dušan Nečak. Ker nista nasprotovala dolgoletni predstojnik oddelka akademik Bojan Čop in tedanja predstojnica prof. Varja Cvetko Orešnik, je splošno jezikoslovje res zaživelo. Tako se je vsaj v nekem pogledu uresničilo, kar sem bil leta 1971 ali 1972 predlagal Raziskovalni skupnosti Slovenije. Sam sem zapustil oddelek za germanske jezike. (Oddelek je moj odhod sprejel mirno, najbrž ker mu je ostalo moje delovno mesto.) Preselil sem se na splošno jezikoslovje, pridružili pa so se za dolgo še nekateri drugi. V mojem primeru je bila sprememba občutna, saj sem z največjega oddelka Filozofske fakultete prešel na enega med najmanjšimi. Prej sem študente spoznaval skoraj samo pri izpitih, zdaj sem se pogovarjal domala z vsakim in bil pogosto deležen zaupanja. Zavedel sem se, da mnogo študentov (večinoma študentk) že med študijem trpi zaradi težav v družinskih, partnerskih in poklicnih odnosih. Sam sem zgodbe, ki so mi jih razkrivali, skrbno poslušal, nikoli pa jih nisem sporočal drugim osebam. Nekaj podobnih pogovorov je bilo tudi s člani raznih oddelkov fakultete (v nekaterih primerih je tekla beseda o usodnih stvareh), a je vse ostalo v meni; nikogar nisem »izdal«. Leta 2010 sem se upokojil, toda z govorilnimi urami se da narediti toliko dobrega, da bom z njimi nadaljeval (brezplačno), dokler bom smel oziroma dokler ne usahne dotok vanje ali ne usahnem sam.

S slovenščino v javni rabi sem se nehote seznanil na Filozofski fakulteti, in sicer najbrž v osemdesetih letih. Na senatu Filozofske fakultete se je razvnela razprava, kako povečati rabo tistih jezikovnih sredstev, ki bi poudarjala enakopravnost spolov; torej *šudentke in študenti* namesto zgolj *študenti*. Sam sem se postavil na stališče, da je enakopravnost med spoloma odvisna predvsem od etičnega ravnanja ljudi. Toda etika se ne razstavlja na srebrnem pladnju.

Slovenščina je vznemirila tudi SAZU. Že kot novinec ustanove sem se soočal z nasprotovanjem slovenščini v znanstvenih besedilih. Čutil sem odgovornost, kajti med članstvom sem bil edini jezikoslovec. (Prof. Toporišič se je pridružil leta 1991, a je le malo sodeloval v razpravah o jeziku znanosti; domneval sem, da ostaja v ozadju zaradi let.) Ko je na neki skupščini SAZU (leta 1995?) že kazalo, da se bo stališče SAZU o jeziku znanosti določilo z glasovanjem, so nasprotniki slovenščine, boječ se zanje neugodnega izida, izrekanje zaustavili s predlogom, ki je bil nato sprejet, naj se vsak razred SAZU sestane s strokovno pristojnim drugim razredom in z njim razpravlja o stvari. Kot tajnika drugega razreda (1992–1999) me je doletelo sprotno dogovarjanje o parih razredov, ki naj bi se sestali, in uvodna beseda na srečanjih. Vsi teoretično mogoči sestanki so bili izpeljani (v letih 1996 in 1997) z okoli polovično udeležbo posamičnega razreda. Razprava je bila mirna, a nihče ni spremenil mnenja. Sklepal sem, da SAZU večinsko podpira znanstvena besedila v angleščini. (Svoje kratke nagovore sem kasneje strnil v besedo študentom – Orešnik 2004.)

Razpravljavci so se na skupnih sestankih nemalokrat izogibali pogovoru o slovenščini v znanstvenih besedilih. Eni so marljivo popravljali stvarne napake uvodnega nagovora, drugi so rajši izražali zaskrbljenost zaradi nepopolne slovenščine študentov. Nihče ni omenjal, da premalo predavateljev gleda, ali študenti v učilnicah pisno in ustno uporabljajo knjižni jezik, čeprav bi knjižni jezik zelo povečal izrazno moč obeh udeleženi strani, natančnost izražanja pa bi sploh morala biti *conditio sine qua non* visokošolskega pouka.

Najbolj vsebinska se mi je zdela razprava v tretjem razredu, tj. v razredu za matematične, fizikalne, kemijske in tehniške vede. Član tretjega razreda je zagovarjal angleščino sklicevaje se na okoliščino, da je bila pred uvedbo materinščin v znanstvena besedila jezik znanosti kar samo latinščina in da je to delovalo dobro, torej bi zdaj podobno uspevalo angleščini. Odgovoril sem takole. Srednjeveška latinščina v javni rabi je družbi izkopala velikanski prepad med večino prebivalstva in tisto manjšino, ki je latinščino vsaj razumela. Ponovitve tega si ne smemo želeti, kajti razvito demokracijo lahko ohranimo samo, če si prizadevamo za čim manjše družbene razlike med ljudmi; globoke zarezne bi demokracijo okrnile. Kot naslednji nastopajoči je ugledni matematik akademik Vidav pritegnil pozornost k rednim strokovnim publikacijam matematičnega oddelka, v katerih se goji slovenščina v številni slovensko strokovno izrazje, in to naj bi zadoščalo tudi za potrebe znanstvene slovenščine. Čeprav sem na to pripombo znal odgovoriti, se iz globokega spoštovanja do prof. Vidava nisem odzval, da ga ne bi morda užalostil. A odgovor bi bil naslednji. V znanstvenih besedilih se uporablja precej natančneje in pogosto sploh drugačno strokovno izrazje ter umeščeno v bolj zahtevno razpravno besedilo, tako da strokovna slovenščina nikakor ne streže dovolj koristim slovenščine v znanstvenih besedilih.

Vložek o neslovenski snovi v znanstvenih besedilih s slovenskim razpravnim jezikom. V preteklih nekaj letih mi je jemalo dih postopno spoznanje, da je veliko bolj naporno sestavljati znanstvena besedila o angleški slovnici v metajeziku slo-

venščini kakor v metajeziku angleščini. Brž ko nastajajoče slovensko besedilo trči ob bolj drobne posebnosti angleščine, se pokaže, da taki pojavi niti v zajetnejših angleških slovnica in drugih primernih priročnikih bodisi sploh niso dovolj natančno opisani, bodisi niso poimenovani, bodisi so poimenovanja enega in istega pojava po priročnikih različna. Iskanje slovenskih ustreznic je v takih primerih mučno, zamudno, brez dogovora s strokovnimi kolegi neplodno in včasih žal neuspešno. Odkar sem take razmere izkusil na svoji koži (Cvetko Orešnik – Orešnik 2016 in ista avtorja [oddano za objavo]), uvidevam, da domala povsod znanstveniki prisegajo na angleščino ne samo zaradi mednarodnosti ipd., temveč ker v drugih jezikih – deloma izvzemši velike jezike – sploh ne bi znali (in zato tudi ne hoteli) pisati besedil do te mere brez strokovnih in jezikovnih spodrseljavev kakor v angleščini. Konec vložka.

V izmenjavah mnenj o slovenščini mi je škodilo, da sem se tu in tam odzival čustveno. Med snemanjem radijske oddaje o jeziku so me vprašali, kaj mi slovenščina pomeni. Namesto da bi v hipni zadregi odgovoril vsaj s publico, da se v slovenščini izražam najlažje, sem glasno zajokal. Novinar je me potolažil z besedami: »Saj bomo to izpustili.« Tako moje vedênje ni bilo primerno, saj se od jezikoslovca upravičeno pričakuje, da se bo o čemer koli jezikovnem med javnim sporazumevanjem izražal racionalno.

Z mojim zagovarjanjem nekaterih pravic slovenščine je najbrž povezano, da mi je gospa Vida Tomšič med neko poletno večerjo zaupala naslednje. V šestdesetih letih je bila v Sloveniji sprejeta politična odločitev, da naj TV Slovenija uvede svoj TV dnevnik (torej da naj po desetih letih opusti beograjskega). Odgovornost za ta ključni ukrep je prevzela gospa Vida Tomšič, takrat predsednica republiške SZDL. Sledile so represalije (njen izraz!), ki niso bile uperjene v njeno funkcijo, temveč vanjo kot žensko. Gospa me je seznanila z vsebino represalij, ker pa se dotikajo njenega zasebnega življenja, jih ne bom razkrival. Pogovor je potekal v navzočnosti soproga gospe Vide Tomšič, akademika Franceta Novaka, in sicer v devetdesetih letih v počitniški vili SAZU na Bledu.

Skrb za slovenščino v znanstvenih besedilih se je zlagoma prevesila v boj zoper uvajanje angleškega učnega jezika v visoko šolstvo. Ko (oktobra 2016) klamfám te vrstice, so se nesporezumi vsaj za zdaj pritajili in smiselno je pogledati, kakšne izkušnje smo si nabrali. Po moji presoji je manjkalo takih razlogov za vnašanje tujega jezika, ki bi hkrati upravičevali izrivanje materinščine. Privrženci sporne novosti so opozarjali na angleščino kot globalni jezik znanosti ali na mednarodnost ali na prihodnje trume tujih študentov itd., ter temu dodajali predlog o uveljavljanju angleškega učnega jezika. Ostal mi je splošni vtis, da se zagovorniki angleščine v tej razpravi niso posebno potrudili; najbrž so domnevali, da se rešitev, ugodna zanje, ne sprejema med javno razpravo.

Tudi naša stran ni bila dovolj skrbna. Kadar poteka dialog z znanostni zunaj humanistike, je pomembno, da jezikoslovci znajo prestrezati udarce. Takrat je treba segati po argumentih. Zdravorazumsko obravnavanje jezikovnih vprašanj v

takih razmerah ni učinkovito. Nujno bi bilo pripraviti zlato zalogo argumentov, ki bi zmogli narediti vtis tudi na oponente: da namreč naših argumentov druga stran ne bi le razumela, temveč da bi bila zanje tudi dovzetna.

Deležen sem bil treh visokih priznanj. Toda nobenega niso spodbudili moji jezikoslovni prispevki, temveč vsa tri drugačne okoliščine.

V začetku devetdesetih let je bila SAZU povabljen, naj iz svojih vrst izbere nekaj oseb za člane novoustanovljene Evropske akademije znanosti s sedežem v Salzburgu. Vodstvo SAZU se je v časovni zadregi odločilo, da bo predlagalo kar takratne tajnike razredov. Ker sem bil tajnik tudi jaz, sem se znašel na tistem seznamu. Kot novinec sem se krajši čas udeleževal prireditve v Salzburgu, zdaj pa sodelujem v razpravi, kadar predsednik prijateljske akademije med obiskom Ljubljane nagovori svoje članstvo v dvorani SAZU. Vsakič mu ugovarjam, ker sodim, da bi se morala ta akademija, po vsebini evropska, povezovati z drugimi celinami in se sistematično (ne le tu pa tam) seznanjati s stališči soodnosnih neevropskih ustanov, ne pa se kakor stroke slovenske humanistike tešiti s prepričevanjem prepričanih v lastnih vrstah.

Leta 2004 mi je predsednik republike podelil zlati znak za zasluge. Najprej je bil zaplet. Dekanat Filozofske fakultete je rektoratu predlagal, naj mi nakloni plaketo Univerze v Ljubljani; verjetni razlog so bili moja starost in leta službe na Filozofski fakulteti. Toda dekanat je bil spregledal, da sem takrat (2003–2007) sedel v rektorjevi komisiji, ki v zadnji stopnji odloča o prejemnikih plaket, in zato ne bi bilo primerno, da bi med kandidati tičal tudi sam. Po dogovoru z rektorjem sem se plaketi vnaprej odpovedal. Dekan Filozofske fakultete je želel nehoteni spodrseljaj popraviti tako, da me je priporočil za državno odlikovanje. Po tej poti sem prišel do zlatega znaka, ne da bi bil počastitve sploh vreden.

Leta 2007 sem prejel Zoisovo nagrado za življenjsko delo. Prvi je po koncu slovesnosti pristopil k meni član tretjega razreda SAZU in rekel: »Nagrado ste dobili, ker je naš kandidat med postopkom umrl.« Preveril sem dejstva in spoznal, da najprej sploh nisem bil izbran za dobitnika; šele pozneje so se me usmili med nesojenimi predlaganci.

NAVEDENKE

Arsenijević b. I. = Boban Arsenijević, Gender as a grammatical classifier system: the case of the Serbo-Croatian neuter (<https://ling.auf.net/lingbuzz/002848>).

Cvetko Orešnik – Orešnik 2016 = Varja Cvetko Orešnik – Janez Orešnik, Naravna skladnja in slogovni razložek med dvojnicama, *Jezikoslovni zapiski* 22.1 (2016), 23–38.

Cvetko Orešnik – Orešnik 2017 = Varja Cvetko Orešnik – Janez Orešnik, Naravna skladnja – stanje stvari leta 2016, v: *Ob jubileju Ljubov Viktorovne Kurkine*, ur. Metka Furlan – Silvo Torkar – Peter Weiss = *Jezikoslovni zapiski* 23.2 (2017), 113–123.

Cvetko Orešnik – Orešnik (oddano za objavo) = Varja Cvetko Orešnik – Janez Orešnik, Prispevek naravne skladnje k določanju slogovnih razložkov (oddano za objavo).

de Saussure 1916 = Ferdinand de Saussure, *Cours de linguistique générale*, 1. izd. (po avtorjevi smrti), Lausanne – Paris: Payot, 1916.

- Dobrovoljc 2005** = Helena Dobrovoljc, *Slovenska teorija jezikovne naravnosti*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005.
- Ellegård 1953** = Alvar Ellegård, *The Auxiliary Do: The Establishment and Regulation of its Use in English*, Göteborg – Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1953.
- Jakobson 1952** = Roman Jakobson, On Slavic diphthongs ending in a liquid, *Word* 8 (1952), 306–310.
- Kramer 2015** = Ruth Kramer, *The morphosyntax of gender*, Oxford: Oxford University Press, 2015.
- Orešnik 1976** = Janez Orešnik, Inflection of modern Icelandic nouns, adjectives and adverbs, *Linguistica* 16 (1976), 97–118.
- Orešnik 1978** = Janez Orešnik, Inflection of modern Icelandic verbs and pronouns, *Linguistica* (Ljubljana) 17 (1978), 91–122.
- Orešnik 1980a** = Janez Orešnik, On the modern Icelandic clipped imperative, v: *The Nordic Languages and General Linguistics: Proceedings of the Fourth International Conference of Nordic and General Linguistics in Oslo 1980*, Oslo: Universitetsforlaget, 1980, 305–314.
- Orešnik 1980b** = Janez Orešnik, Um stýfðan boðhátt í íslensku [‘O islandskem okrajšanem velelniku’], *Skíma* (Reykjavík) 3.3 (1980), 7–9. – Delni prevod prispevka Orešnik 1980a; prevajalec Indriði Gíslason.
- Orešnik 1985** = Janez Orešnik, *Studies in the Phonology and Morphology of Modern Icelandic*, ur. Magnús Pétursson, Hamburg: Buske, 1985.
- Orešnik 1992** = Janez Orešnik, *Udeleženske vloge v slovenščini*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1992.
- Orešnik 2004** = Janez Orešnik, Slavnostni govor ob podelitvi Prešernovih nagrad študentom Univerze v Ljubljani za leto 2003, *Vestnik: Univerza v Ljubljani* 35.1–3 (2004).
- Orešnik 2011** = Janez Orešnik, *Uvod v naravno skladnjo*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2011.
- Orešnik 2013** = Janez Orešnik, *Diachronic Natural Syntax: Directionality of change*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2013.
- Orešnik 2015** = Janez Orešnik, *Naravna skladnja*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2015.
- Orešnik 2017** = Janez Orešnik, Moj stik z jeziki in z jezikoslovjem v obdobju 1947–1958, *Jezikoslovni zapiski* 23.1 (2017), 251–260.
- Orešnik 2018a** = Janez Orešnik, Moj stik z jeziki in z jezikoslovjem v obdobju 1958–1965, *Jezikoslovni zapiski* 24.1 (2018), 231–240.
- Orešnik 2018b** = Janez Orešnik, Moj stik z jeziki in z jezikoslovjem v obdobju 1965–1980, *Jezikoslovni zapiski* 24.2 (2018), 195–205.
- Siebenreich 2016** = Nika Siebenreich, *Delovanje naravnega oblikoslovja: doktorska disertacija*, Filozofska fakulteta v Ljubljani, 2016. – Rokopis.
- Willer Gold idr. 2016** = Jana Willer-Gold idr., Conjoint Agreement and Gender in South Slavic: From Theory to Experiments to Theory, *Journal of Slavic Linguistics* 24.1 (2016), 187–224 (http://www.ung.si/~fmarusic/pub/willer_gold_etal_2016_highest_and_closest_conjoint_agreement_and_gender_in_ss_JSL.pdf). DOI: <https://doi.org/10.1353/jsl.2016.0003>
- Wolf 2011** = Marco M. Wolf, *Versuch einer Überprüfung der slowenischen Theorie natürlicher Syntax anhand deutscher Beispiele: diplomska naloga*, Filozofska fakulteta v Ljubljani, 2011. – Rokopis.
- Wolf 2013** = Marco M. Wolf, Negation and the genitive attribute in German, v: Orešnik 2013, 35–79.